

**В. В. Котенко (Київ)**

### **Місце та роль поселення Маслини в системі археологічних пам'яток херсонеської хори у Північно-Західній Тавриці**

**П**оселення Маслини розташоване на Тарханкутському півострові біля с. Северне Чорноморського району АР Крим, на морському узбережжі Каркінітської затоки (рис. 1). Аналіз археологічного матеріалу з пам'ятки дозволяє наблизитися до реконструкції історичних процесів у Північно-Західній Тавриці в елліністичну добу та з'ясувати її місце в загальній системі поселень херсонеської хори.

Передусім варто відзначити дискусійні моменти, які мають у інтерпретації конкретного матеріалу. Вивчення будівельних решток Маслин показало їх різнопланову забудову, в якій відзначаються укріплені садиби з баштами. Саме вони й маркують херсонеські пам'ятки та дозволили дійти висновку про агресивний характер освоєння території Західної Таврики у другій половині IV ст. до н. е. [1, с. 369–371]. Дискусійним лишається першочергове призначення таких башт та кількоповерхової кам'яної забудови в цілому, яка інколи набуває значення фортифікації. Дослідження будівельних комплексів поселення Маслини свідчить про поліфункціональний характер таких башт, які використовувалися як об'єкти, житловий характер яких було поєднано з господарською функцією. Така забудова властива основній масі сільськогосподарських поселень на території материкової Греції та Пелопоннесу [2, с. 16]. Ці висновки набувають особливого значення, враховуючи віддаленість поселення від центру поліса та його роль північного «форпосту» Херсонеської держави. Активна експансійна політика Херсонеса у Північно-Західній Тавриці та періодичні конфлікти з варварами, ймовірно, все ж не створили військової конфліктної ситуації в регіоні, оскільки окраїна держави залишалася без належних оборонних елементів. До того ж, не маючи надійних свідчень письмових джерел про соціальний склад населення поселень хори, слід констатувати реальну відсутність у матеріальній культурі Маслин фрагментів наступальної та оборонної зброї. Тобто, можна стверджувати, що, розширюючи власні володіння, Херсонес Таврійський, очевидно, забезпечував власну безпеку у більшій мірі дипломатією у відношенні до варварського середовища, а не фактичною військовою присутністю в регіоні.

Інший аспект, що розкриває значення поселення Маслини в контексті вивчення розвитку Херсонеської держави, можна визначити на підставі дослідження його керамічного комплексу. По-перше, слід констатувати налагоджені економічні стосунки з полісом. Вони підтверджуються фактом

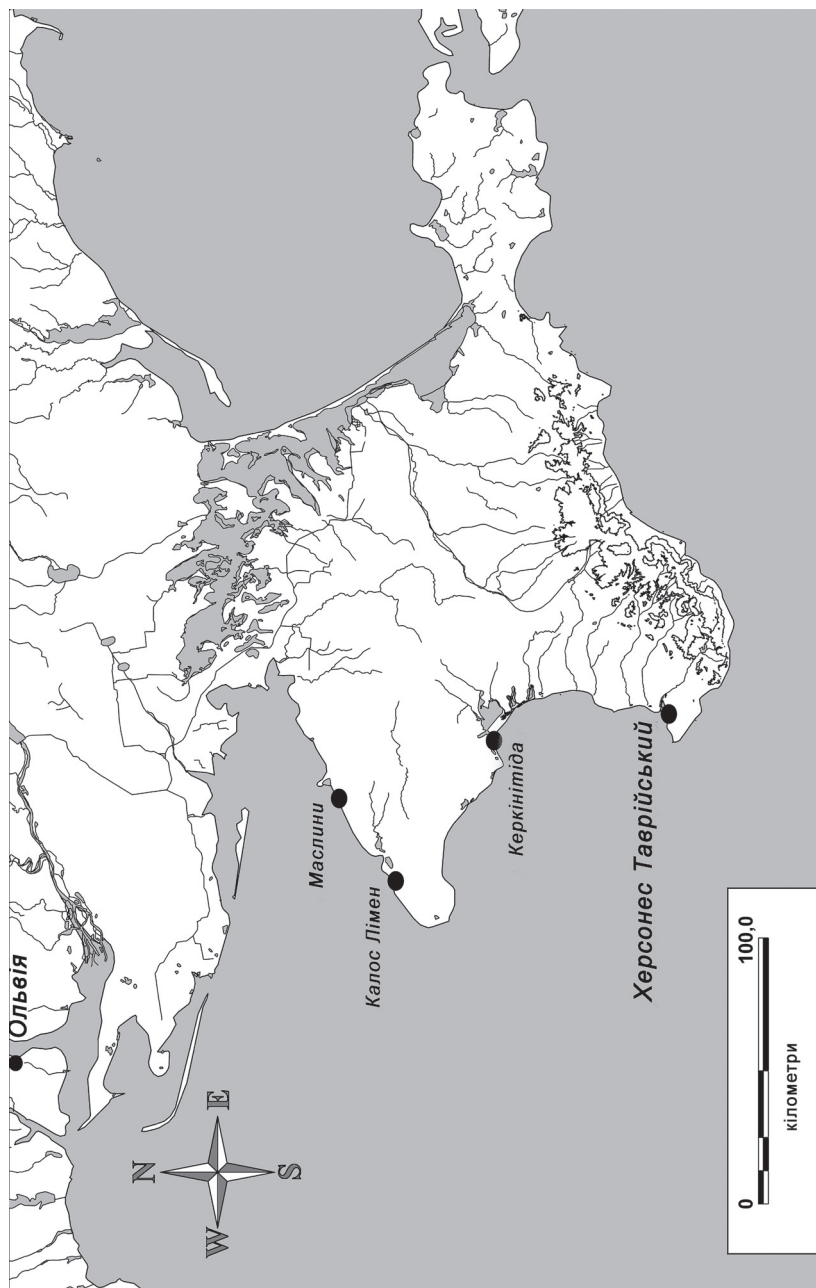


Рис. 1. Розташування поселення Маслини

абсолютного переважання в керамічному комплексі Маслин тарних амфор херсонеського виробництва. По-друге, дослідження масової керамічної тари дало підставу відзначити однотипність імпортих амфор як з самим елліністичним Херсонесом, так і з синхронними пам'ятками Північно-Західної Таврики, що говорить про включення пам'ятки до орбіти торгівельних зв'язків Херсонеса, оскільки саме поліс виступав посередником у економічних контактах з поселеннями хори. По-третє, характерною рисою керамічного комплексу поселення Маслини є присутність тут широкого спектру форм гончарного посуду переважно херсонеського виробництва за відсутності на поселенні власних гончарних майстерень.

Ще один напрямок зв'язків поселення Маслини демонструє по лінії міжполісних контактів в економічній галузі. Археологічний матеріал дозволяє на новому рівні встановити ступінь контактів між Херсонеською державою та Ольвією і надає можливість реконструювати роль Маслин як ймовірного, проте необхідного транзитного пункту в цих контактах. В керамічному масиві поселення Маслини присутні речі ольвійського виробництва, в свою чергу, в матеріалі Ольвії знайдена кераміка з Херсонеса. Таким чином, археологічний матеріал з поселення дозволив відкоригувати усталену в античній історіографії тезу про херсонесько-ольвійські конфлікти в середині IV ст. до н. е., яка вперше була частково спростована М. І. Золотарьовим [3, с. 67–68].

В ході вивчення поселення Маслини також постало питання співіснування грецького та варварського населення в регіоні, що гостро дискутується вже тривалий час [4, с. 14–26]. Для аналізу етнічної ситуації на поселеннях хори Херсонеса Таврійського у Північно-Західному Криму методично прийнято розглядати заглиблені житла, ліпний посуд та поховальний обряд [5, с. 196–209]. За межами укріплення на Маслинах було досліджене відкрите селище із заглибленими житловими та господарськими об'єктами. Ця частина поселення представляла собою місце проживання ремісничого населення, про етнічний склад якого говорити наразі складно за відсутності конкретних ознак, які б вказували на варварський характер більшості матеріалу. Наразі доречно припускати змішування населення, яке поєднується зі скромним побутом та фіксується на сусідніх поселеннях Північно-Західної Таврики.

Ліпна кераміка з Маслин маркує сліди міжетнічних контактів у регіоні, однак, будучи масовим матеріалом, не має чітких хронологічних меж побутування, що ускладнює визначення ступеню взаємодії еллінів зі скіфами. Проте, концентрація знахідок, перш за все, посуду негрецького походження на поселенні дозволяє говорити про його широкий побутовий діапазон використання, а, значить, і про певну взаємодію в часі різних за етнічним складом груп населення.

Характерною рисою пізньоскіфської культури у Північно-Західному Криму є також специфічний поховальний обряд в курганных могильниках.

У 1976 р. біля поселення Маслини був виявлений курганный могильник з ледь помітними розораними насипами [6, л. 27–29], який за рядом ознак був варварським. Про синхронність його існування з поселенням Маслини говорити складно, оскільки датувати його за інвентарем неможливо з причини недостатнього дослідження. Тому його розташування свідчить наразі лише про перебування тут кочовиків в певний хронологічний період, а не про тісні культурні чи економічні контакти між грецьким та скіфським етносами.

Значно менше в матеріальній культурі Маслин представлені речі, які пов'язуються з кизил-кобинською культурою. В керамічному матеріалі Маслин виокремлюється група посуду, представлена фрагментами лискованих орнаментованих виробів. За новітніми розробками ця категорія кераміки відноситься до таврського періоду розвитку кизил-кобинської культури (ТП-2) і може датуватися другою четвертю IV ст. до н. е. [7, с. 234, рис. 194]. Уточнене датування дає можливість говорити про заселення таврами даної території в період до приходу грецьких колоністів.

Таким чином, поселення Маслини відігравало вкрай важливу роль в системі археологічних пам'яток Північно-Західної Таврики. Не виключено, що саме ключова необхідність присутності Херсонеського полісу та контролю над територією практично на межі кордонів хори і обумовила появу тут великої поселенської структури, якою і стали Маслини. Провідні зв'язки поселення за елліністичного часу проходили по лінії «поліс — хора». У зв'язку з географічним розташуванням пам'ятки, воно входило у так звану контактну зону на межі хори Херсонеської держави та Ольвії, між якими від середини IV до середини II ст. до н. е. фіксуються економічні зв'язки. Поселення Маслини наразі варто розглядати як мультикультурну пам'ятку, в археологічному матеріалі котрої, окрім переважаючих грецьких речей, присутні вироби варварського характеру. Зокрема кизил-кобинська та скіфська кераміка, заглиблені житлово-господарські об'єкти та специфічні поховання говорять про активні етнокультурні процеси в Північно-Західній Тавриці в елліністичний час.

### Література:

1. *Виноградов Ю. Г., Щеглов А. Н.* Образование территориального Херсонесского государства // Эллинизм: экономика, политика, культура. — М., 1990.
2. *Наман Д. Д.* Типология греческих сельских усадеб классического и эллинистического времени (V—II вв. до н. э.): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. — Л., 1979.
3. *Золотарев М. И.* Была ли херсонесско-ольвийская война в середине IV в. до н. э.? // БФ. — 2002. — Т. 2.

4. *Марченко К. К.* Основные аспекты и результаты изучения греко-варварских контактов и взаимодействий в Северном Причерноморье скифской эпохи // Греки и варвары Северного Причерноморья в скифскую эпоху. — СПб., 2005.
5. *Рогов Е. Я.* Греки и варвары в Западном Крыму // Греки и варвары Северного Причерноморья в скифскую эпоху. — СПб., 2005.
6. *Латышева В. А.* Отчет о раскопках экспедиции Харьковского госуниверситета в Северо-Западном Крыму в 1976 г. // НА ИА НАНУ — Ф. Э. 1976/61.
7. *Кравченко Е. А.* Кизил-кобинська культура у Західному Криму. — К.; Луцьк, 2011.

